

Ševčík, Josef

Sapientia v díle Rogera Bacona

Studia philosophica. 2012, vol. 59, iss. 2, pp. [3]-12

ISSN 1803-7445 (print); ISSN 2336-453X (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/125471>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JOSEF ŠEVČÍK

SAPIENTIA V DÍLE ROGERA BACONA*

Johann Wolfgang von Goethe na konci února 1809 v rozhovoru s filantropem Falkem uvedl: „Tento hloubavý mnich, vzdálen právě tak dalece pověře jako nevěře, měl vše v představě, jenom ne ve skutečnosti. Veškerá magie přírody mu – v nejkrásnějším slova smyslu – vytanula před očima.“¹ Tímto hloubavým mnichem nebyl nikdo jiný než Roger Bacon.

Co je známo o jeho životních osudech? Roger Bacon pocházel z hmotně zajištěné rodiny z anglického Ilchesteru, narodil se okolo roku 1214, vystudoval svobodná umění v Oxfordu a stal se lektorem v Paříži, kde na Sorbonně četl s žáky Aristotelovy spisy *Fyziku* a *Metafyziku*.² Okolo

* Text je upravenou částí dizertační práce *Reforma vzdělávání Rogera Bacona*, která vznikla pod vedením prof. PhDr. Břetislava Horyny, Ph.D., na Katedře filosofie FF MU v Brně a byla obhájena v září roku 2012.

¹ Johannes Falk, *Goethe aus näherm persönlichen Umgange dargestellt*, Leipzig: Brockhaus 1856, s. 30: „Dieser sinnige Mönch, ebenso weit vom Aberglauben, als vom Unglauben entfernt, hat Alles in der Idee, nur nicht in der Wirklichkeit gehabt. Die ganze Magie der Natur ist ihm, im schönsten Sinne des Worts, aufgegangen.“ Není-li uvedeno jinak, překlad je dílem autora.

² Z četné literatury pojednávající o Baconově životní pouti upozorňují na Jeremiah Hackett, Roger Bacon: His Life, Career and Works, in týž (ed.), *Roger Bacon and the Sciences*, (Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters 57), Leiden – New York – Köln: Brill 1997, s. 9–23. Andrew George Little, On Roger Bacon's Life and Works, in týž (ed.), *Roger Bacon (Essays contributed by various writers on the occasion of the commemoration of the seventh centenary of his birth)*, Oxford: Clarendon Press 1914, s. 1–31. Franco Alessio, *Mito e scienza in Ruggero Bacono*, Milano: Ceschina 1957, s. 22–76. *Oxford Dictionary of National Biography: from the earliest times to the year 2000*, vol. III., Oxford: Oxford University Press 2004, s. 176–181. Kriticky vydané spisy Rogera Bacona cituji v edicích J. S. Brewera (*Opus tertium – Opus minus – Compendium studii philosophiae – Epistola de secretis operibus artis et naturae et de nullitate magiae*, London 1859), J. H. Bridgese (*Opus maius*, 3 sv., London 1897–1900), R. Steela (*Opera hactenus inedita Rogeri Baconi I–XVI*, Oxford, 1905–1940), E. Massy (*Moralis philosophia* [= sedmý oddíl *Opus maius*], Zürich 1953) a T. S. Maloneyho (*Compendium studii theologiae*,

roku 1247 se stáhl z veřejného života do ústraní, vrátil se na čas do Oxfordu a věnoval se soukromému bádání ve vlastní laboratoři. Na její vybavení vynaložil nemalé finanční prostředky. Poté se asi v roce 1256 rozhodl vstoupit do františkánského řádu, v němž byl omezován, a navázal kontakty s budoucím papežem Klementem IV. (v úřadu 1265–1268). Klement IV. projevil zájem o výsledky Baconova bádání a ten mu přes svízelnou situaci odeslal několik spisů, v nichž zpracoval své dosavadní poznatky a vyjádřil své představy o reformě vzdělávání. Papežův brzký skon a dlouhé období sedisvakance znamenaly konec nadějí, které Bacon vkládal do přátelství s nejvyšším pontifikem. Očividně nezlomen nepřízní osudu ani penalizací ze strany svých představených vydal posléze cennou edici pseudo-aristotelského spisu *Secretum secretorum*, gramatiku řečtiny a hebrejštiny, učebnice pro studenty *artes* a teologie.³ Když v roce 1292 nebo krátce poté umírá, zanechává po sobě především pověst alchymisty a divotvůrce titulovaného *doctor mirabilis*.⁴

Bacon proslul ovšem i příkrými odsudky současníků a neměl daleko ani k osobním invektivám.⁵ Jako všestranná osobnost se zajímal o arab-

Leiden 1988). Stav baconovského výzkumu reprezentuje sborník *Roger Bacon and the Sciences*, ed. Jeremiah Hackett, (Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters 57), Leiden – New York – Köln: Brill 1997. Ze starších kvalitních pokusů o syntézu lze doporučit publikaci Stewart Easton, *Roger Bacon and His Search For a Universal Science*, New York 1952, reprint 1971. V latinsko-českém vydání je k dispozici edice Roger Bacon, *De signis. O znacích*, překlad, úvodní studie a poznámky Martin Pokorný, Praha: Oikúmené 2010.

3 Bacon si odpykal patrně jen formální trest za *aliquas novitates suspectas* – „některé podezřelé novoty“, které mohly, ale také nemusely souviset s Baconovým zájmem o astrologii. Srov. *Chronica XXIV Generalium Ordinis Minorum*, in *Analecta Franciscana* III, 1897, s. 360. Steven J. Williams, Roger Bacon and His Edition of the Pseudo-Aristotelian *Secretum secretorum*, *Speculum* 69, 1994, č. 1, s. 57–73. Paul L. Sidelko, The Condemnation of Roger Bacon, *Journal of Medieval History* 22, 1996, č. 1, s. 69–81.

4 O Baconovi vznikla v renesanci knížka lidového čtení *The famous historie of Fryer Bacon Containing the wonderfull things that he did in his life: also the manner of his death; with the lives and deaths of the two conjurers, Bungye and Vandermast. Very pleasant and delightfull to be read*. V ní je Bacon představen jako nadaný jinoch, který utekl z domova, projevil vzácné nadání pro vědu, dosáhl úspěchů v alchymii, předvedl svůj um před králem a vytvořil hlavu, od níž se chtěl dozvědět, jak vybudovat okolo Anglie mosaznou zeď coby ochranu proti nepřítelům; následně je donucen uvažovat o marnosti vědy, spálí své knihy a konec života stráví jako poustevník hloubící si vlastními prsty svůj hrob. Viz Amanda Power, A Mirror for Every Age. The Reputation of Roger Bacon, *English Historical Review* 121, 2006, s. 657–692:662. Knížka posloužila Shakespearovu vrstevníkovi Robertu Greenovi (1560–1592) k sepsání *Pamětihodné historie o otci Baconovi a otci Bungaym*, která vyšla česky v publikaci *Alžbětinské divadlo I*, Alois Bejblík – Jaroslav Hornát – Milan Lukeš (eds.), Praha: Odeon 1978, s. 189–231.

5 Jde o jízlivé poznámky pronesené o františkánovi Alexandru Halském a dominikánovi Albertu Velikém. Bacon si dovolil kritizovat zástupce obou žebravých řádů. Viz *Opus minus...*, ed. Brewer, s. 325–327.

ské, řecké a hebrejské texty, o přírodní vědy, filosofii, teologii i alchymii. Proslul jako optik a gramatik věřící v magické účinky proneseného slova.⁶ Hlavním spisem Rogera Bacona mělo být *Scriptum principale*.⁷ Namísto této zamýšlené velké syntézy vědění stačil sepsat pouze rozsáhlé fragmenty a propedeutiku k ní, dílo *Opus maius*.⁸ Tento hutný náčrt, označovaný jako *persuasio* a zasláný papeži Klementovi, Bacon dvakrát přepracoval, čímž vznikly *Opus minus* a *Opus tertium*.⁹ Některé myšlenky z uvedených děl vložil i do svého spisu *Compendium studii philosophiae* sepsaného v rozmezí let 1271–1272.

Uvedená díla představují základ pro zkoumání Baconovy filosofie a tvoří i pramennou základnu této studie, jejíž snahou je představit Baconovo pojetí moudrosti. Ačkoli tento scholastik proslul zejména jako propagátor studia matematiky, přírodních věd, alchymie a astrologie, jeho cílem je osvojit si pomocí výsledků těchto věd moudrost, která přivádí k Bohu. Ostatně příčinou jeho důrazu na studium přírodních věd je snaha po lepším porozumění bible. Tak se Baconovo pojetí moudrosti stává důležitým nejen pro vysvětlení jeho přístupu k vědám, ale je významné i pro pochopení jeho výzvy ke studiu cizích jazyků.

V souladu se svou koncepcí vědění počíná Bacon své *Opus maius* výměrem moudrosti a jejího praktického účelu. Poté navazuje výkladem o čtyřech *causae erroris*, překážkách postavených do cesty správnému porozumění.

Dokonalé zamyšlení nad moudrostí spočívá jednak v nejlepším poznání toho, co je nezbytné k jejímu dosažení, jednak v určení způsobu, jímž by se ke všemu vztahovala a vše souladně řídila. [...] V cestě porozumění pravdě stojí čtyři největší překážky, které brání všem moudrým a stěžejí dovolují postoupit k pravé moudrosti. Jedná se o příklad křehké a nedůstojné autority, podléhání zvyklosti, ohled na běžné mínění

⁶ K poslednímu viz studii Martina Pokorného *Roger Bacon a zrod účinného slova* v knize Roger Bacon, *De signis. O znacích...*, s. 7–106. Srov. *Opus maius...*, pars III, c. 14; ed. Bridges III, s. 123.

⁷ Čtyři části, které měly tvořit náplň *Scriptum principale*, jsou: 1. gramatika a logika, 2. matematika, 3. přírodní vědy a 4. metafyzika a morální filosofie. Viz *Liber primus Communium naturalium fratris Rogeri, partes prima et secunda*, ed. Robert Steele, (Opera hactenus inedita Rogeri Baconi II), Oxford: Clarendon Press (rok neuveden), s. 1.

⁸ Zhruba tisícistránkové *Opus maius* tvoří sedm rozsahem a obsahem odlišných oddílů složených postupně z pojednání o metodologii, teologii/filosofii, gramatice, matematice/geografii, optice, experimentální vědě a etice.

⁹ V jeho povaze také bylo jednou napsané dílo cizelovat několikerym přepisováním, jak vyplývá z *Opus minus*, resp. z jeho fragmentu nalezeného kardinálem Gasquetem. Viz Francis Aidan Gasquet (ed.), An Unpublished Fragment of a Work by Roger Bacon, *The English Historical Review* 47, č. 12, 1897, s. 494–517; s. 501: *Iterum brevia plana et perfecta, et ideo sentiens meam imbecillitatem nichil scribo difficile quod non transeat usque ad quartum vel quintum exemplar antequam habeam quod intendo.*

a zastírání vlastní nevědomosti spolu s okázalým předváděním moudrosti. Týká se to každého člověka z každého stavu. Leckdo se totiž řídí v jednotlivých životních skutcích, v úsilí a ve veškerém jednání trojím nejhorsším argumentem, který zní: předkové tak jednali, je to tedy rozšířený zvyk, tudíž se toho přidržujeme. Z premis však spíše vyplývá závěr právě opačný, jak mnohokrát doložím pomocí autority, zkušenosti a rozumu.¹⁰

Moudrost ovšem není lidského původu, ale pochází od Boha. Bůh ji vyjevil po libosti věřícím i nevěřícím filosofům.¹¹ V tomto názoru Bacona utvrzují nejen církevní autority, ale i autor pseudo-aristotelského *Secretum secretorum*. Bacon nadále významně nerozlišuje mezi moudrostí a filosofií. Filosofie je součástí boží moudrosti a podle Bacona je nezastupitelná jako nástroj boje proti magii. Dějiny filosofie Bacon v návaznosti na Josefa Flavia a Augustina pojímá od biblického prvopočátku a mezi první filosofy řadí Adama, Noema, Mojžíše, Šalamouna, Davida a starozákonní proroky, které označuje dokonce jako *veri philosophi*.¹² Podle tohoto pojetí Noemovi synové vyučili ve filosofii Chaldejce a Mojžíšovi se dostalo vzdělání v egyptské moudrosti.¹³ Ve výkladu dějin filosofie pak postupuje tak, aby mohl ukázat na chronologické ose shody mezi životy starozákonních

¹⁰ *Opus maius...*, pars I, c. 1; ed. Bridges III, s. 1–2: *Sapientiae perfecta consideratio consistit in duobus, videlicet ut videatur quid ad eam requiritur quatenus optime sciatur, deinde quomodo ad omnia comparetur, ut per eam modis congruis dirigantur: [...] Quatuor vero sunt maxima comprehendendae veritatis offendicula, quae omnem quantumcunque sapientem impediunt, et vix aliquem permittunt ad verum titulum sapientiae pervenire, videlicet fragilis et indignae auctoritatis exemplum, consuetudinis diuturnitas, vulgi sensus imperiti, et propriae ignorantiae occultatio cum ostentatione sapientiae apparentis. His omnis homo involvitur, omnis status occupatur. Nam quilibet in singulis actibus vitae et studii et omnis negotii tribus pessimis ad eandem conclusionem utitur argumentis, scilicet, hoc exemplificatum est per majores, hoc est consuetum, hoc vulgatum est; ergo tenendum. Sed oppositum conclusionis longe melius sequitur ex praemissis, sicut per auctoritatem et experientiam et rationem multipliciter probabo.*

¹¹ *Srov. tamtéž*, s. 49. Dále viz *Opus tertium...*, c. X; ed. Brewer, s. 32: *Placuit autem Deo dare sapientiam cui voluit; nam omnis sapientia a Domino Deo est; et Ipse philosophis, tam infidelibus quam fidelibus, eam revelavit [...]. Revelavit igitur Deus primo philosophiam sanctis suis, quibus et legem dedit; nam philosophia utilis est legi Dei, ad intellectum, ad promulgationem, ad probationem, ad defensionem, et multis aliis modis, ut patet per opera quae scribo. Et ideo primo tradita est principaliter et complete in lingua Hebraea. Deinde renovata est principaliter per Aristotelem in lingua Graeca; deinde principaliter per Avicennam in lingua Arabica; sed nunquam in Latina fuit composita, sed solum translata de linguis alienis, et meliora non sunt translata. Et de his scientiis, quae translate sunt, nihil est perfectum; et translationes sunt perversae, nec intelligibiles in multis scientiis, maxime in libris Aristotelis.*

¹² *Srov. Opus maius...*, pars I; ed. Bridges III, s. 53: *Dico igitur quod eisdem personis a Deo data est potestas philosophiae, quibus et sacra scriptura, scilicet sanctis ab initio, ut sic appareat una esse sapientia completa hominibus necessaria. Soli enim patriarchae et prophetae fuerunt veri philosophi quia omnia sciverunt, scilicet non solum legem Dei, sed omnes partes philosophiae.* Podobně i *Opus maius...*, pars VII; ed. Massa, s. 10.

¹³ *Opus maius...*, pars I; ed. Bridges III, s. 54. Egyptany ovšem vyučil v moudrosti Abrahám.

proroků a řeckých filosofů: milétské filosofové žili v období babylonského zajetí Židů a Sókratés byl mladším vrstevníkem Ezdráše.¹⁴ V této době filosofie sloužila lidem jako dárkyně zákonů.¹⁵ S příchodem křesťanství nastal obrat a došlo podle Bacona k jejímu zanedbávání. Církev a světci filosofii zavrhovali, protože obsahovala skutečnosti, které byly v rozporu s pravdami křesťanství.¹⁶ Světci nerozlišovali mezi magií a filosofií a zavrhli pro jistotu obojí.¹⁷ Následkem toho došlo k nárůstu obliby magie, v níž Bacon spatřuje nebezpečí. K tomuto vývoji by nedošlo, kdyby raně křesťanští učenci pochopili včas význam, jež má *potestas philosophiae*. Je tak zřejmé, že Bacon se zastává filosofie hlavně proto, že v ní cítí mocnou oporu vůči oborům, jež se staví nepřátelsky ke křesťanství.¹⁸ Již z výše uvedené skutečnosti o božském původu filosofie, jde o vliv četby Platóna a Cicerona, vyplývá také to, že nepůjde o samostatnou a nezávislou vědu. Filosofie sama o sobě by byla marná a prázdná, veškerá její moudrost nalze svou důstojnost ve službě teologii.¹⁹

Tyto a podobné úvahy zavádějí Bacona k výkladu o antických božstvech a k pokusu o srovnání řecké a hebrejské chronologie.

- 14 Podobně viz *Metaphysica*, ed. Robert Steele, (Opera hactenus inedita Rogeri Baconi I), Oxford: Clarendon Press 1905, s. 44–45. K subsumování antické (Solón, Platón) a orientální (Zarathuštra) tradice pod hebrejskou biblickou historiografii a proces přenosu vědění z Východu na Západ, i s ohledem na Bacona, viz Udo Reinhold Jeck, *Platonica orientalia. Aufdeckung einer philosophischen Tradition*, Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 2004.
- 15 *Opus maius...*, pars I; ed. Bridges III, s. 31: *Nam philosophia ante Christi adventum dedit leges mundo, praeterquam populo Hebraeorum, tam de cultu divino quam de moribus et legibus iustitiae, pacis inter cives, et belli contra adversarios reipublicae.*
- 16 *Tamtéž*, s. 32: *His igitur de causis philosophia fuit ab Ecclesia in principio et sanctis Dei non solum neglecta, sed eis odiosa, non tamen propter aliquid quod in ea continetur contrarium veritati.*
- 17 *Tamtéž*, s. 32: *Insuper ars magica per totum orbem invaluens, occupans homines in omni superstitione et fraude religionis, quamvis fuerit philosophis odiosa et ab omnibus debellata, ut certificabitur suo loco, tamen sancti primitivi invenientes mundum hac occupatum sicut philosophia pro eodem artificio utramque reputabant, quoniam ambae fidei fructum impediabant multis modis. ... Nam ostenditur quod sancti Patriarchae et Prophetae a principio mundi omnes scientias receperunt a Deo, quibus illam vitae longitudinem magnam dedit, ut possent experiri quod eis fuerat revelatum, quatenus, fide Christi introducta et evacuata artis magicae fraudulentia, potestas philosophiae ad divina utiliter rapiatur.*
- 18 Za magii pokládá Bacon ve spisku *Tractatus brevis et utilis*, který předsadil před svou edicí *Secretum secretorum*, geomancii, pyromancii, hydromancii a další praktiky. Tyto věci označuje jako *purissime magica*. Chiromanty a pyromanty označuje dále dokonce za ty, kteří *precurrent Antichristum*. Viz *Secretum secretorum*, ed. Robert Steele, (Opera hactenus inedita Rogeri Baconi V), Oxford: Clarendon Press 1920, s. 6–7. Srov. Jeremiah Hackett, Roger Bacon on Astronomy-Astrology: The sources of the Scientia Experimentalis, in *týž* (ed.), *Roger Bacon and the Sciences*, (Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters 57), Leiden – New York – Köln: Brill 1997, s. 175–198: 186.
- 19 *Opus minus...*; ed. Brewer, s. 357–358: *Et si sciretur tota sapientia philosophiae cum theologia, immo videretur tunc utilitas philosophiae, quia sua utilitas consistit in quantum theo-*

Tradiční je Baconův postoj, pokud se jedná o *arcana sapientiae*, resp. *arcana naturae*.²⁰ Je totiž toho názoru, že moudrost a její tajemství jsou přístupné pouze malému množství nejlepších. Existuje však cesta, jak se dostat k pokladům moudrosti. Touto cestou je studium cizích jazyků. Knih je sice dostatek, jejich překlady jsou ovšem neuspokojující. V deziluzi nad stavem soudobých překladů Aristotela Bacon dokonce píše: *Si enim haberem potestatem super libros Aristotelis ego facerem omnes cremari* – „Kdybych mohl nakládat libovolně s překlady Aristotelových knih, poručil bych, aby je všechny spálili“.²¹ Toto často citované vyjádření je ovšem vytrhováno z kontextu. Pochází ze spisu *Compendium studii philosophiae* a je součástí výčtu třinácti důvodů, proč studovat cizí jazyky.²² Toto vyjádření je třeba předně chápat jako součást běžného Baconova stylu vyjadřování, které se vyznačuje jistou afektivitou. Zmíněné důvody pro studium cizích jazyků představím blíže. Jde o Baconovo životní téma, které rovněž souvisí s jeho pojetím moudrosti.

Prvním důvodem ke studiu cizích jazyků by měl být příklad všech moudrých hlav latinského Západu. Světci, filosofové či básníci studovali jazyky, jimiž promlouvá moudrost. Druhým důvodem je přání radovat se z moudrosti starých spisovatelů – *gaudere sapientia antiquorum*. Tito spisovatelé sepsali své spisy v jiném jazyce než v latině.²³ Za vše, čím disponuje latinská vzdělanost, vděčí současníci podle Bacona právě těmto spisovatelům. Třetí důvod, proč studovat jazyky, je obzvláště závažný. Staří spisovatelé totiž předpokládali, že jejich potomci budou znát řecky, proto nezabíhali do podrobností. Tyto jemné nuance ponechali k domyšlení svým následovníkům. Jde tedy o závazek, kterým jsou učenci povinováni výkladu tradice. Začtvrté je třeba si uvědomit, že mnoho sepsaného v minulosti je již nesrozumitelné, a tudíž je záhodno disponovat znalci jazyků, kteří by dovedli to či ono vyložit. Zapáté, aby učenci porozuměli samotné latině, která je podle Bacona složená z cizích jazyků, zejména z řečtiny. Šestý důvod plyne z úsudků latinských gramatiků. Například Priscianus se vyjádřil v tom

logiae deservit, atque sua dignitas tunc eluceret. Nam nihil est dignum in ea nisi quod sacra Dei sapientia recipere dignatur. Dále viz *Opus tertium...*, c. XXIV; Brewer, s. 82–83: *...quod philosophia inutilis sit et vana, nisi prout ad sapientiam elevatur, ut ei serviat absolute, et relative ad ecclesiam, et caetera tria, cui servire regnare est, sicut et ejus auctori Deo. Et quod philosophiae utilitas sciri non potest, nec intelligi, nisi prout in sacro usu consideratur.*

20 Srov. *Opus maius...*, pars I, c. 3; ed. Bridges III, s. 9. *Opus tertium...*, c. XVII; ed. Brewer, s. 59.

21 *Compendium studii philosophiae...*, c. VIII; ed. Brewer, s. 469.

22 Všechna třináct důvodů se nachází *tamtéž*, s. 464–475.

23 Mezi jazyky filosofie Bacon řadí hebrejštinu, řečtinu, arabštinu a latinu, která však zaostává za zbylými třemi, protože zhotovené překlady jsou na velice špatné úrovni. Viz citovanou pasáž *Opus tertium...*, c. X; ed. Brewer, s. 32.

smyslu, že bez znalosti řecké gramatiky nelze poznat latinskou. Bacon ujišťuje čtenáře, že jsou mu známy nesčetné příklady chyb, jichž se současníci dopouštějí jak při výkladu slov, tak při jejich výslovnosti a psaní. Zasedmé je nezbytné znát jazyky proto, že Západ nemá žádná původní teologická a filosofická díla.²⁴ Ta byla sepsána nejprve hebrejsky, poté řecky a arabsky. Bacon uznává, že latina je původní jazyk kodexů občanského a kanonického práva, to jsou však pouze stanovы prelátů a vládců, žádné významnější texty. Zaosmé je zřejmé, že překlad hrubě zkresluje původní sdělení, a proto je třeba znát původní jazyky. Devátý důvod spočívá v tom, že překladatelé nemají často k dispozici adekvátní slova v latině. Následkem toho se musí uchýlovat k přejímání slov z cizích jazyků a čtenáři, kteří neznají cizí jazyky, neporozumí ani předkládanému textu. Týká se to překladů lékařských textů, knih Písma svatého i knih Aristotelových. U posledně jmenovaných Bacona zaráží vysoký stupeň zkaženosti překladů a zmiňuje se o svém vzoru Robertu Grossetestovi, který raději šmahem zavrhl překlady Aristotela a vydal se cestou vlastního bádání – *per experientiam propriam*.²⁵ Bacon schvaluje takový přístup a přísazuje si již zmíněnou poznámkou o spálení všech překladů Aristotela kvůli jejich pokaženosti. Zadesáté Bacon požaduje, aby každý, kdo se chce chlubit aristotelským věděním, musel znát řecky. Jedenáctým důvodem pro studium jazyků je existence velkého množství chybných překladů vědeckých děl od jmenovitě uvedených překladatelů (Gerard z Cremony, Michal Scotus, Alfred Anglicus, Hermannus Alemannus, Vilém z Moerbeke). Žádný z nich nespĺňuje požadavek, který Bacon klade na správného překladatele, totiž znát jazyky, z nichž překládá, a zároveň vědu, o níž překládané dílo pojednává.²⁶ Dvanáctý důvod ke studiu cizích jazyků se opírá o fakt, že překladů je nepatrné množství v porovnání s tím, kolik spisů se dochovalo či jsou pokládány za dochované, ale dosud nebyly nalezeny.²⁷ Konečně třináctým důvodem je snaha zamezit tomu,

24 Podobně viz *Opus tertium...*, c. XXVIII; ed. Brewer, s. 102: *Notitia linguarum est prima porta sapientiae, et maxime apud Latinos, qui non habent textum theologiae, nec philosophiae, nisi a linguis alienis; et ideo omnis homo deberet scire linguas, et indiget studio et doctrina harum, eo quod non potest ea cognoscere naturaliter, quia fiunt ad placitum hominis, et variantur secundum hominum voluntatem.*

25 *Compendium studii philosophiae...*, c. VIII; ed. Brewer, s. 469.

26 Jde o několikrát opakované Baconovo stanovisko. Srov. např. *Opus maius...*, pars III, c. 1; ed. Bridges III, s. 82. Dále *Opus tertium...*, c. X; ed. Brewer, s. 33. Bacon také uvádí, že Grosseteste se začal zabývat řečtinou až v pokročilém věku a nechal si poslat učebnice řecké gramatiky z Řecka. Srov. *Opus tertium...*, c. XXV; ed. Brewer, s. 91.

27 Bacon je přesvědčen, že Aristotelových knih je ve skutečnosti velké množství a čekají pouze na své objevení. Podobně je tomu s knihami Starého zákona či s mnohými vykladači Písma, kteří svá díla sepsali hebrejsky a řecky. Srov. *Opus maius...*, pars III, c. 2; ed. Bridges III, s. 84. Viz také George Molland, Roger Bacon and the Hermetic Tradition in Medieval Science, *Vivarium* 31, 1993, č. 1, s. 140–160: 145.

aby na univerzitách docházelo k předávání omylů a nevědomosti. Lze podotknout, že Bacon uvažuje i o praktických věcech. Učitelé cizích jazyků musí být patřičně vyškoleni. To se neobejde bez velkých výdajů na množství gramatických příruček a dílčích filosofických textů. Pro tento účel je tedy třeba zainteresovat do vzdělávání knížata a vládce. Teprve poté vyjdou najevo omyly obsažené v latinských rukopisech.²⁸

Při pročitání zmíněných důvodů je třeba mít na zřeteli skutečnost, že Bacon je odchován ostrovní tradicí. Univerzita v Oxfordu byla mnohem liberálnější než Sorbonna, pokud jde o recepci Aristotela, a k ostrovní tradici také náleželo několik významných překladatelů, z nichž zmiňme Adelarda z Bath (1070–1146).²⁹ Určitou roli hraje rovněž lítost nad tím, že spousta poznatků je překrocena a ke studentům se tak dostává nesprávné znění. Bacon, který si byl schopen přečíst mnoho děl v originálním znění, je jednoznačným zastáncem buď četby v původních jazycích, nebo dobrého překládání. Vzhledem k tomu, že překladatelé nenaplnují jeho vysoké nároky, volí propagaci studia cizích jazyků. Moudrost skrývající se v židovských, arabských a řeckých knihách je bez dobrého překladu uvězněna a tím jsou západní učenci ochuzeni o znamenité poznatky, mezi něž Bacon řadí např. recepty na dlouhověkost. Řešením mnoha problémů by byla podle Bacona zevrubná znalost hebrejštiny, neboť dokonalá moudrost je podle něj obsažena v Písmu svatém. Protože však chybí zdatní překladatelé a stávající text bible je plný nepřesností, ale i neúplný, zůstává brána, jíž lze dospět k moudrosti, stále přivřená. Bacon nahlíží latinskou kulturu prismatem překladatele, který si zoufá nad chabou úrovní přeložených děl, a nemůže než konstatovat její zaostalost.

Bacon se uchyluje ke kritice překladatelů, aniž sám přeložil nějaké dílo jako vzor, což je jistě ne zcela korektní.³⁰ Jeho záměrem je však upozornit na nebezpečí šíření pomýlených sdělení. Bacon propaguje svým důrazem na znalost pramenů v pramenných jazycích přístup, jímž prosluli renesanční humanisté. Na četných stránkách svých děl se zabývá mj. podrobnými filologickými rozbory.

Závěrem lze říci, že Bacon chápe moudrost jako božský dar, který lidé obdrželi ve formě filosofie. Baconova snaha rehabilitovat filosofii, vytěžit její potenciál v boji proti škodlivé magii, je jednou z nejpozoruhodnějších

²⁸ Viz *Opus tertium...*, c. X; ed. Brewer, s. 34.

²⁹ Viz Jeremiah Hackett, Adelard of Bath and Roger Bacon (Early English natural philosophers and scientists), *Endeavour* 26, 2002, s. 70–74.

³⁰ Podrobněji viz Richard Lemay, Roger Bacon's Attitude Toward the Latin Translations and Translators of the Twelfth and Thirteenth Centuries, in Jeremiah Hackett (ed.), *Roger Bacon and the Sciences*, (Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters 57), Leiden – New York – Köln: Brill 1997, s. 25–47:45.

stránek jeho odkazu. Filosofii je ovšem zapotřebí podřídít teologii, jen takto vysvitne podle Bacona její *utilitas* a *dignitas*. Moudrost je nadto u Bacona pojatá jako komplex vzájemně propojených částí podobný vědě.

*Všechny vědy jsou propojené a poskytují si vzájemnou pomoc. Jsou to části téhož celku, z nichž jakákoli věda odvádí práci nejen kvůli sobě, ale i kvůli ostatním. Jako oko řídí celé tělo a noha podepírá celek a nosí jej z místa na místo, tak si počínají i vědy. Část postavená mimo celek je jako vyloupnuté oko či odřezaná noha, to lze vztáhnout i na části moudrosti. Žádná se nestane užitečnou bez další, neboť jsou to části téže celkové moudrosti.*³¹

Moudrost byla lidem dána Bohem a záleží na lidech, zda si ji osvojí. K tomu, aby si ji osvojili, je zapotřebí seznámit se důvěrně s jazyky moudrosti. Znalost hebrejštiny a řečtiny tvoří základní předpoklady pro dobrou znalost Písma. Bacon ovládal tyto jazyky natolik dobře, že se odhodlal sepsat jejich gramatiky.³² Patrně se zabýval i arabštinou, neboť jeho *Perspectiva*, pátý oddíl *Opus maius*, je výjimečně dobrým kompilátem z děl arabských optiků.³³ Pod zorným úhlem jeho snahy o větší jazykovou vzdělanost, v čemž nesporně vyniká nad ostatní scholastiky, lze spatřovat v jeho gramatickém díle významný tvůrčí počín.

Zájem na tom, aby se do studia věd a jazyků ponořili a cestu k moudrosti nastoupili i mnozí jiní, vyjádřil Roger Bacon nejen péčí o studenty, pro něž psal své učebnice, ale také ve svém posledním díle *Compendium studii theologiae* (1292). Vybízí tu k pěstování vzdělanosti, vytríbeného vkusu a k četbě opomíjených či zcela zapomenutých autorů.

*Zvláštní důvod mě ponouká k tomu, abych vyběhl čtenáře k vyhledávání hodnotných knih autorů, v nichž se nalézá velká krása a důstojnost moudrosti a které jsou v současnosti téměř zcela opomíjeny mnoha studenty i jejich učiteli.*³⁴

-
- ³¹ *Opus tertium...*, c. IV; ed. Brewer, s. 18: *Nam omnes scientiae sunt connexae, et mutuis se fovent auxiliis, sicut partes ejusdem totius, quarum quaelibet opus suum peragit, non solum propter se, sed pro aliis: ut oculus totum corpus dirigit, et pes totum sustentat, et de loco ad locum deducit; et sic de aliis. Unde pars extra totum est sicut oculus erutus vel pes abscissus; et sic erit de partibus sapientiae: nam nulla consequitur sui utilitatem sine alia, cum sint partes ejusdem sapientiae totalis.*
- ³² Viz E. Nolan – S. A. Hirsch (eds.), *The Greek Grammar of Roger Bacon and a Fragment of His Hebrew Grammar*, Cambridge 1902.
- ³³ Viz David C. Lindberg, Roger Bacon on Light, Vision, and the Universal Emanation of Force, in Jeremiah Hackett (ed.), *Roger Bacon and the Sciences*, (Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters 57), Leiden – New York – Köln: Brill 1997, s. 243–275, s. 268.
- ³⁴ *Compendium studii theologiae*, ed. Maloney, s. 34: *Etiam causa specialis me movet, ut excitem lectorem ad quaerendum libros auctorum dignos, in quibus magna pulcritudo et dignitas sapientiae reperitur, qui nunc temporis, sicut a multitudine studentium, sic a doctoribus eius, quasi penitus ignorantur.*

***SAPIENTIA* IN WORKS OF ROGER BACON**

This article presents a few reflections on wisdom, *sapientia*, as seen by Roger Bacon. Roger Bacon (1214–1292), a famous Franciscan and Aristotelian physicist known for his experimental science, was deeply engaged in alchemy, theology, ethics and philosophy. Bacon's large works *Opus maius*, *Opus minus*, *Opus tertium*, designated for pope Clement IV, and other scriptures as *Compendium studii philosophiae* provide a sufficient base for studying his concept of wisdom, *sapientia*. Bacon frequently uses the term *sapientia* as a synonym for *philosophia* both having its origin from God. Bacon, influenced by Josephus Flavius, Saint Augustine and the author of Pseudo-Aristotelian *Secretum secretorum*, was preoccupied with the level of wisdom in the Latin culture of 13th century. Unlike other cultures of wisdom – the Jews, the Greeks, the Arabians – Bacon was convinced that the *Latini* lacked books and, above all, the true comprehension of original texts. Therefore, he ardently recommended studying foreign languages, which he calls “the first entrance to wisdom”. The reasons for studying languages are described and enumerated e.g. in the *Compendium studii philosophiae*. Wisdom according to Bacon is a kind of mutually connected knowledge, *sapientia totalis*, bearing resemblance to science.